

میژوو کوردستانییوونی کهرکوک دهسه لمینی

جۆن لۆکا ده لایت : لهوشوینیه یاسا نی یه نازادیش نی یه . منیش ده لایت : لههه موو روژه لاتنی ناویندا نازادی نی یه چونکه یاسا و یه کسانى و مافی تاک و راوویژوونی جیاواز بوونی نییه . کهرکوک شاریکی کوردی و ناسنامه ی کوردستانى یه له سالی (۱۶۰۰ پ. ز) له لایهن گوژتیه کانه وه که هژوو تیره ی گه لی کوردن دروست کراوه قه لای کهرکوک به هه مان شیوه له سه رده ستی گوژتیه کان له هه مان کاتدا دروست کراوه . کهرکوک ناویکی تری هه یه و بلێسه وه سه رچاوه ده گرتیت، ئه ویش (باباگورگور) هه ناویکی کوردیه . هه ندئ له زانایان ده لاین ناوی شاری کهرکوک له (گورکوا) هه هاتوه به زماني میدیای کۆن واتای ناگر ده به خشی، چونکه ئه م شاره سه رچاوه ی گه وه ره ترین و ده و له مندترین ئابووری و باری ماکی (مادی) هه یه که نه وتوه له بازاری ئۆپک و له جیهانی بازراکیدا پنی ده لاین ئالتونی ره ش . له سه رچاوه یه کی تره وه له میژووی سۆمه ریبه کانه وه هاتوه ده لایت : ناوی کهرکوک له (کارکوک) هه هاتوه به واتای کاری ته و او یان ئیشی ریک و پیک . که واته ئه مه جیی سه رنج و تیزامانه بۆ ئه وانیه که کهرکوک به کوردستان نازانن و به مالی تورک و عاره بی ده زانن له گه ل ئه وه شدا که هه رسن ناوی (باباگورگور) و (گورکوا) و (کارکوک) هه کوردین و به لگه ی کوردستانییوونی کهرکوک له چه ند هه زار سال له مه و به ره وه .

ده بیت ناوی نه جه ف و که ره به لا یان سه ماوه کوردی بیت و بلین ئه و شاره عاره بی یه یان به پیچه وانه وه! یان کورد چی ده کات له واست و کوت ئه گه ر هیزو ده سه لاتیک و به رژه وه ندی یه ک نه ییردبیت، که واته له راستیدا عاره ب له کهرکوک چی ده کات ئه گه ر ده سه لات و میری خۆی نه یه تانن بۆ کهرکوک؟ هه وه هه ها به وشوویه شه تورکمان وه چه ی وه چه کانی عوسمانلیبه کانه (۱۵۱۴). پییان ده لاین عاره بی ره سن ئه وانیش خه لکی باشووری عیزاقن و به ئاشکرا هینراون بۆ کهرکوک و جیهی ئه و خیزانه کوردانه یان پی پرکردونه ته وه که نزیکه ی سه ده به که ده ریان کردوون . (بۆ ئاگاداری و سه رنجی کاربه ده ستانی کوردستان : تورکومان و عاره ب له پلان داناندان له کهرکوکدا وه کو چۆن به غداو ئه نقه ره گفوتوگۆزیان لیکردوه به هه مان شیوه). ناوو ناوبانگی به ره مه ی نه وتی ئه م شاره ده و له مه نده ئه وه یه که دووه م نه وته له جیهاندا بۆ پاکی و باشی و گرانی و هه وه هه ها گه وه ره ترین سامانی ئابووری نه ته وه بی گه لی کورده . به لگه یه کی تری کوردستانییوونی کهرکوک سه رژه میری دانیشتوانه که یه تی. ژماره ی دانیشتوانی پارێزگای کهرکوک به کوردو عاره ب و تورکومان و کلدو ئاشوره وه بۆ سالی ۱۹۵۷ ته نیا . ۲۷۹۰۰۰ که سه بووه . که ۱۷۸۰۰۰ ی کورد بووه به لام سه رژه میری سالی (۲۰۰۳) ده کاته (۷۵۶۰۰۰) که سه زیاتر له

(۴۰۰۰۰) ی کورد بووه ئه مه بێجگه له کورده ئاوارانه ی که بیلانوه ده ره به درن و هه تا ئیستاش (۵۰۰) خیزان له و ئاوارانه نه گه راونه ته وه سه ر زیدی باووباپیرانیان له به ربی ده رامتیی و باری ناوه مواری ماکی لاوازو پشتگو ی خستی ده سه لاتی کوردی و جه نگی ساردی (cold war) نیوان یه کیته ی و پارته یدا زه ره ره مندبوون .

ژماره ی دانیشتوانی خه لکی شاری کهرکوک له سالی (۱۹۵۷) به م جوژه بووه :
ئه لف / کورد ۱۷۸۰۰۰ که سه .
بی / عاره ب ۴۸۰۰۰ که سه .
جیم / تورکمان ۴۲۰۰۰ که سه .
دال / ئاشووری و کلدانی ۱۰۰۰۰ که سه .

له سالی ۱۹۵۷ دا ژماره ی کریکارو کاربه ده ستانی کورد له کۆمپانیای نه وتی کهرکوکدا له سه دا هه شتا ۸۰% بووه به لام سه رژه میری کردنی کریکاری کورد له سالی (۲۰۰۳) دا له سه دا بیست ۲۰% بووه ، ئه مه به لگه ی ئه و په یری شو قینیه ستی به عس و ده وه ته ی عیزاق ده رده خات که چه ن سال له دوی سال کوردیان نانبراو و ده ره به در کردوه .

کاریکی تری ژیره به ژیره هه یه له باره ی کهرکوک هه ئه ویش په یمان و ریکه وتی نیوان تورکیا و عیزاقه که من دلنیام به نه ئنی ئه م کاره کراوه چونکه له چه ند سالی دوی سه ره خۆیی و ده وه له مندبوونی کوردستان ده ترسن .

- گه ره که کانی شاری کهرکوک :**
- ۱/ گه ره که کوردنشینه کان (ره حیمشاوا ، نازادی ، مامۆستانیان ، شۆرجه ، ئیسکان ، به لاخ ، قۆریه شکاو ، سه سیره که ، ته یه ی مه لا عه بدوللا ، ده روزه ی باکووری کهرکوک ، ئیمام قاسم ، شۆراو ، ئه حمه د ناغا).
 - ۲/ گه ره که تورکمان نشینه کان (مصلی ، معلمین ، ریکه ی به غدا ، قه سابخانه ، ئه لماس) .
 - ۳/ گه ره که عاره ب نشینه کان

(طریق بغداد، ای حزیران، وحده، حریه، اشتراکیه، ممدوده، ۷ نینسان، حی البعث، نصروالعروبه، قادسیه، غرناطه) .

۴/ گه ره که کلدوئاشووریبه کان (شاترلو، عه ره فه، ئه لماس) .

چونکه له پیش ئه و به رواره دا (۱۹۲۱) پاشایه تی و له دوی ئه و به رواره (۱۹۵۷) وه ده سه لاتی عیزاق به هه مو جوژه کانی یه وه هه رخه ریکی هینانی عاره ب بوون له باشووره وه بۆ کهرکوک و ناچه کانی کوردستان و به تایبه ت ناوچه ی حه و یچه که ئیستا له سه دا هه شتا ۸۰% ی عاره بی سونه یه و هه ندیک تورکمانی تیدایه ، به لام له به ره تدا قه زایه کی سه ر به شاری کهرکوکه و خاکی کوردستانه به داخه وه ئیستا عاره بیستانیکی ته و اوه . ئامارو سه رژه میری دانیشتوانی قه زای حه و یچه نزیکه ی چواره ده و په نجاهه زار (۴۵۰۰۰) که سه و دووری حه و یچه له شاری کهرکوک هه وه ۳۰ میل ده بیست له باشووری کهرکوک هه وه زۆره بی زۆری خه لگه کی له عاره بی هاورده ی سونین و له عه شه ره تی (جیور ، شه مه ر ، عه بییدن) . شاری خانه قی عاره بی هاورده ی زۆربو و به لام دوی رزگارکردنی له ده سه لاتی به عسی به غدا دووچار (۱۹۹۱ / ۲۰۰۳) ره ژه ی زۆری عاره به کان ره زیشتن و گه راوه بۆ باشووری عیزاق که لیه و هاتبوون به لام عه ره بی هاورده له شه نگال و مه ندلی و هه ندئ ناوچه ی تر ماون و خۆیان و ده سه لاتی ناوه ند به عیزاقی ده زانن . خانه قیش دووم شاری نه وتیه ی کوردستانه و پالوگه ی ئه لوه ن ئه لوند رۆلکی ئابووری گه وه ی ناوچه که یه و وزه ی کارو به ره مه ی ره ژانه ی ره ژری دوانزه هه زار (۱۲۰۰۰) به رمیل نه وت به ره م ده هینیت . ئای ئه لوه ن که به ناوه راستی خانه قیدا تیده په ریت ئه وشاره ده کات به دووبه شی زۆرجوان و ره نگین و چه نده ها گۆرانی و بۆنه هه یه له سه ر ئای ئه لوه ن و بۆته سومبولی جوانی و ئاوه دانی شاری خانه قی .

خانه قی شاریکی ده وه له مه ندو جوانه بی له به ره مه ی نه وتیه ی (Patrol) خاکیکی به پیته ی به رفراوانی میوه جاته و چواره وری ئه م شاره به باخ و بیستان رازاوه ته وه و به ناوبانگه به خورما ، هه نار ، پرته قال ، لاله نگی ، قه یسی ، هه لوژه و هتد . خانه قی به زمانی کوردی وشیه و زاری که له وری و گۆرانی سلیمانی ده زانن و خه لگه کی به خه لکیکی رۆشنبیر ناسراون . هۆزو تیره کوردیه کانی که له ویدا ده زین زۆرن و ئه مه ش ناوی هه ندیکانه : (باجه لان ، ئه رکه وازی ، ده لو ، جاف ، تاله بانی ، کاکه یی ، هه مه وه ند ، سوهره میزی .

باس له میژووی دوینتی و ئه مرۆی کهرکوک بکه یین سه رتاپای ئه م شاره گۆراوه و به عاره ب کراوه هه تا ئیستا که سالی ۲۰۰۸ وه پینج سالیسه کهرکوک له ده ست زولمی به عسیبه کان ره زگاری بووه که چه ی ۵۰۰ خیزانی کوردی ئاواره ی کهرکوک نه گه راونه ته وه بۆ کهرکوک که نه مه ش گو ی پینه دان و به ته نگه وه نه هاتنی ده سه لاتی کوردی ده سه لمینتی و بیجگه له به رژه وه ندی ته سکی پارتایه تی و شه ری ساردو کپیکی خرابی پارتایه تی و کیشه ی ناووخ که بۆته هۆی له بیکردن و پشتگو ی خستی ئه م شاره گرنگه که بره ی پشتی ئابووری و ماکی ولاتی کوردستانه به هه رچوار پارچه که یه وه .

نه وتی عیزاق که ئیستا به رو بووه که ی بۆ ده سه لاتی ناوه ندو نه وتی کهرکوک له سه دا چلی ۴۰% ئه و به ره مه یه که بۆ عیزاقه ، له کو ی هه مو به رو بوومی ئابووری عیزاق ته نه ا له سه دا حه قده ی ۱۷% ی بۆ کوردستانه که له چاو ره ژه ی به رزی ئابووری عیزاق زۆرکه مه ، له راستیدا ئه و به ره مه ئابووری و ماکیه ناچپته به رده م پارله مان و راسته وخۆ یارمه تی میلیه تی کوردی پیندریت به لکو له سه دا په نجاو دووی بۆ پارتی و له سه دا چل و هه شتی بۆ یه کیتییه و ئه وانیش یارمه تی پارتیه

ده سه لات ئه گه ر جیاوازه کانی نیوان خۆی و لایه نه ده سه لاتداره کان نه بینه ، قه لای سه ره خۆیی خۆی کلۆر ده کات ، ناشتوانی به ویستی خۆیه وه ره قاتر بکات و هه لو یست بنوین و رامانی تایبه ت به خۆی پیشان بدات . سه رکرده و کاردو ئه ندامانی ریکخراوه کانی ده ره وه ی ده سه لات ده بن جیاوازیان له گه ل ده سه لاده ی کاردو ئه ندامانی لایه نه ده سه لاتداره کاند هه بی و په سن دیشی بکه ن ، له وانیه جیاوازه کان هه مو بواره کانی بۆ یوی بگریته وه ، بۆ نمونه ئه گه ر سه رکرده ی لایه نیکی ده ره وه ی ده سه لات ، یان ئه ندامانی سه رکرده ی ریکخراوه جیووکه کان بیانه یی لاسایی سه کردی لایه نه ده سه لاتداره کان بکه نه وه ، وه کو ئه وان بژین و هینده ی ئه وان سامانیان هه بی ، ده بی بویرانه بریار له هه لوه شانوه ی ریکخراوه کانی بدن ، چونکه له وکاته دا نه بوونیان زیاتر له به رژه وه ندی کۆمه لگه و کایه ی رامیاری و دیاردی ریکخراوه ی ده ی دایه نه ک بوونیان! هه ر ریکخراویکی سیاسی ده ره وه ی ده سه لات ئه گه ر بیه وئ لاسایی ده سه لاتداران بکاته وه ، ره وایه تی بوونی خۆی ده بوکیتیته وه . نکۆلی له وه ناکرئ که ریکخراوی سیاسی ، جیووکی یا گه وره بۆ خۆی

جیووکه کانی هاوپه یمانانی خۆیان ده دن . راسته له باری یاساییه وه ده بیت پارتیه جیووکه کان یارمه تی بدرین ، به لام ئه و پارویه وه کو ده م چه ور کردنیک وایه ، ئه وه تا له دوی حه قده سال و هه تا ئیستا به و هه مو خراپه کاری و که موکووری و پشتگو ی خستی خه لک و نیشتمان ، له کو ی بیست پارتی جیووکی کوردستانیی نه نا پارتیک وورته ناکات و ره خنه ناگریت له ده سه لات که به راستی جیی داخ و نیگه رانی یه وه هه تا ئیستاش به ره له ستکاریکی (opposition) راسته قینه و یاساییمان نییه له په رله مانی کوردستاندا . (ره خنه له دل سوژییه وه دیت که مرۆف مشووری کاریک ده خوات بۆ جوانتو باشترکردنی ئه وکاره ئه گه ر ره خنه که دروستکه ربیت نه ک ناوو ناتۆره و وشه ی بازاریبی ناشرین .. کورد خۆی ده لایت : ئه ست ئه وه یه ده نگرینی .. هتد).

بۆ سه رزاری ۲۰۰۳/۱۷ دا واته ۲۲ رۆژ پیش رووخانی ده سه لاتی به عس له لایه ن ئه مرکیاوه ، حه وت خیزانی کوردی ناو شاری کهرکوک و ده رنراون و ئاواره کراون ، ئه مه ش به لگه یه که ده سه لاتداری خویناوی عیزاق هه تا دوا هه ناسه ی خۆی دژایه تی میلیه تی کوردو شاری کهرکوک کردوه .

م. حمید عزیز

Hamidvvr@hotmail.com

ماویه تی

رۆلی ریکخراوه سیاسییه کان له کایه ی رامیاری و دیارده ی فره حزبی له کوردستاندا

سه رپشکه له هه لپژاردنی سیاسه تی خۆی ، به لام سه رپشک نیه له پینشلیکردنی بنه ماکانی دیموکراسی و له که دارکردنی دیارده ی فره حزبی . دیارده ی فره حزبی تا ئه و شویته ره وایه که ریکخراوه سیاسییه کان خاوه ن بریارو سه روهری خۆیان بن ، به لام ئه گه ر ریکخراوی سیاسی ئه وانیه ی که سه و لایه نی دیکه سپارد ، نه ک سه ره به خۆیی خۆی ده دزپیتی ، به لکو ناراسته وخۆش کار بۆ زه ونگردنی سه ره به خۆیی مرۆقه کان و کۆمه لگه ده کات .

ئه مرۆ ژۆریک له چاودیزانی سیاسی به گومانه وه له بوون و مه وجودیه تی هه ندئ ریکخراو ده روان ، کاتیک ده بین سه کردی ریکخراوه که بپه روا سازش له سه ر سه ره به خۆیی ریکخراوه که ی خۆی ده کات ، بۆ ده رپینی بۆ چوون و هه لو یسته کانی ده ستور له ده ره وه ی ریکخراوه که ی و ده رده گرت ، به وه یه شه وه واتیک بۆ بوونی ریکخراوی سیاسی ناهیلپته وه .

حزبی جیووکی وه ک زاراوه یکی ناراست له باشووری کوردستان به و ریکخراوه سیاسیانه ده گوتری که باره گایان که مه و سه رچاوه ی داراییان نیه و سه رمایه یان که مه ، به لام راستیه که ی هه مو ئه وانیه ی خۆیان به ریکخراوی سیاسی ده زانن ده بی ئه و زاراویه په سندنه کن ، جیووکی له که می باره گاو نه بوونی

سه رچاوه ی دارایی و که م سه رمایه یی نیه ، جیووکی له بی ئیراده یی و سازش له سه ر سه ره به خۆیی ریکخراوه ییدا خۆی ده بینته وه ، بۆیه هه مو ئه و ریکخراوانه ی که چه نده که مده رامه ت و بی باره گاشن ئه گه ر خاوه ن رامن و هه لو یست و ستراتیژی خۆیان بن ، هه ر ریکخراوی سیاسی و جیووکی نین ، به لام هه مو ئه و ریکخراوانه ی که بریاری سیاسی خۆیان به دیتران ده سپیزن و فه رمان له دیتران و ده رده گرن ، ئه گه ر ده یان باره گاو سه رچاوه ی دارایی و سامانیشیان هه بی ، هه ر له خانه ی جیووکیدا بۆ لین ده کرین و له پیناسه ی حزب و ریکخراوی سیاسی ده ترازین و ناکام ده میتنه وه .

ریکخراوی سیاسی ده سه لاتدار بی یان ئۆپوزیسیژن ده بی له هاوکیشه ی رامیاریدا جیهی خۆی بکاته وه ، کاریگه ری له سه ر روانگه یه وه هه ر ریکخراویکی سیاسی ئه گه ر له کایه کانی رامیاریدا بی جیهی بوو ، پیناسه که ی خۆی بزر ده کات ، گۆر بۆخۆی هه لده که نی زیانیش به پرۆسه ی سیاسی کۆمه لگه ده گه یه نی .

کاتی هه لوه شانوه دا سه رمایه ی ئه و ریکخراوانه بۆ خۆی گل بداته وه . دیارده ی فره حزبی له جیهانی هاوچه رخدا کۆمه لگه و ولاتانی به ره و پینشه وه بر دووه ، سه یسته می دیموکراسیقیم و پشت ئه ستور کردوه ، ئازادیه کانی تاک و ریکخراوو کۆمه لگه ی مسۆگه رکردوه ، به لام مخابن له کۆمه لگه ی کورده واریدا خه ریکه پیچه وانه ده شکیته وه ، حکومه ت له دابین کردنی بودجه ی ریکخراوه کان خۆی به به رپرسیار نازانی ، حزبه داراکنیش مه رجی پینشه وخت بۆ برینه وه ی بودجه داوه نین که به سرینه وه ی سه ره به خۆیی ته و او ده بی . چونکه ریکخراوی سیاسی ئه وتۆ قوت بوونه ته وه قوت ده کریته وه که ته نیا مه رجی ریکخراوی سیاسیان تیدانیه . ئه و ره وشه وه ک کۆسپ و ته گه ره له به رده م پرۆسه ی دیموکراسی و دیارده ی فره حزبی یاریان پنده کری ، له وه پناه یه وه کۆت و زنجیر له ملی نازادی و سه ره به خۆیی مرۆف و ریکخراوه کانی دیکه ده کری .

ریکخراوی سیاسی لانی که م ده بی پاساوی بوون و درپژه دان به تیکۆشانی خۆی پیشانی چه ماوه ر بدات ، له به راریشدا پیداکری له سه ر سه روهری ریکخراوه یی خۆی و بریاری سیاسی خۆی دا بکات . هه ر ریکخراویکی سیاسی ده ره وه ی

ریکخراوه کان هه لبه دینه وه و راشکاوانه سه رنج له سیاسه تیان بده یین ، ده رده که وئ که ئامانج فره حزبی و به هیزکردنی کایه ی رامیاری نیه ، چونکه هه ندیک له و ریکخراوانه سه ره به خۆیی بریاری سیاسی خۆیان له ده ست داوه ، یان هه ر له سه ره تاوه به بودجه و کۆمه کی مادی سه ودا و مامه له یان پیکردوه ، ئه مه ش نه ک هه ر دیارده ی فره حزبی به هیز ناکات ، به لکو ریگری له به رده م ریکخراوه کانی دیکه ش داده نی و هاوکیشه ی سیاسیان لئ تیکه دات .

زۆریک له و ریکخراوه سیاسیانه بودجه له حزبه زله یزه کان و ده رده گرن ، ئه گه ر ره واش بی ، به لام دیارده یه کی راست نیه ، چونکه ده گمه نن ئه و لایه نانه ی به بی به رانبه ر هاوکاری لایه نی دیکه ده کن . و هه رگرتنی یارمه تی له ریکخراوه داراگان کاریکی ئاسایی و ره وایه ئه گه ر له گه ل سه ره به خۆیی ریکخراوه که ی دیکه دا سه ودا و مامه له ی پینه کری . له م به ستیندا ئه رکی حکومه ت له دابین کردنی بودجه بۆ سه رجه م ریکخراوه سیاسی و کۆمه لایه تی و رۆشنبیرییه کان به دیار ده که وئ ، تا به وه یه وه درپژه به کارو چالاکی خۆیان بدن . هه ر حکومه تیشه ده توانی چاودیری به سه ر دارایی ریکخراوه سیاسییه کاندا بکات و له

ئه مرۆ ژماره یه ک حزب و ریکخراوی سیاسی له باشووری کوردستاندا بوونیان هه یه ، باره گاو ده زگه ی راگه یاندنی تایبه ت به خۆیان هه یه ، به لام کاتیک قسه له دیارده ی فره حزبی ده کری ، ژماره که بی وه لام ده میتنیه وه و ناتوانن باوه ر به خه لک به ییتی که بوونی ئه و هه مو ریکخراوه ، دیاردی فره حزبی سه لماندوه و رۆلی ئه وان له کایه ی سیاسیدا پیشانداوه .

ئه گه ر له سه رده می شه ری نیوه خۆدا زۆریک له ریکخراوه سیاسییه کان به سه ر دوو سه نگره ی شه ری نیوه خۆ دابه ش ببوون و له ژیر ئه و پاساوه دا درپژه یان به کاری خۆ ژانن و حزبییه تی ده دا ، ئیستا قونایکی دیکه یه ، بۆیه ده بی حزبه کان بوونی خۆیان له بازنه ی فره حزبیادا قاتی بکه نه وه و ئه رک و رۆلی خۆیان پیشانی چه ماوه ر بدن . زۆریک له و ریکخراوه سیاسیانه پیوه ندی نزیکان له گه ل یه کیک یان هه ردوو زله یزه که ی باشووری کوردستان هه یه ، بیگومان هه بوونی پیوه ندی کاریکی باشه ، به لام پاشکۆیه تی و کردنه وه ی دووکانی سه ره به خۆ بۆ ئالۆزکردن و شیوانندی فره حزبی کاریکی چه واشه کاری و نابه جینه ، زانی گه وره به دیارده ی فره حزبی و سیسته می دیموکراسی ده گه یه نی . ئه گه ر له م سۆنگه یه وه پاساوی بوونی هه ندیک له